

DOI: 10.55643/fcaptr.3.62.2025.4719

Аліна Ходжаєн

д.е.н., професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна;
ORCID: [0000-0002-3015-1016](https://orcid.org/0000-0002-3015-1016)

Анатолій Маслов

д.е.н., професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна;
ORCID: [0000-0002-4910-5837](https://orcid.org/0000-0002-4910-5837)

Олена Нестеренко

д.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна;
ORCID: [0000-0003-0886-8173](https://orcid.org/0000-0003-0886-8173)

Олександр Шеїн

кафедра смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, Україна;
e-mail: oleksandrshhein99@gmail.com
ORCID: [0009-0006-4278-5741](https://orcid.org/0009-0006-4278-5741)
(Corresponding author)

Received: 05/02/2025

Accepted: 19/05/2025

Published: 30/06/2025

© Copyright
2025 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ОПТИМІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКІ ТА ЗАРУБІЖНІ КЕЙСИ

АНОТАЦІЯ

У дослідженні здійснено всебічний аналіз методів та інструментів бюджетної політики, враховуючи макроекономічні виклики, які включають економічні кризи та воєнні конфлікти. Розглянуте питання оптимізації бюджетної політики як ключового інструмента для досягнення макроекономічної стабілізації, економічного зростання та забезпечення економічної безпеки держави. Особлива увага приділена аналізу світового досвіду та кращих практик бюджетної політики, зокрема дослідження фокусується на чотирьох ключових кейсах, що охоплюють дії урядів різних країн під час світової фінансово-економічної кризи, пандемії COVID-19, а також у періоди воєнних конфліктів і повоєнної відбудови.

Також проведено аналіз світового досвіду бюджетної політики в різних макроекономічних умовах для розробки рекомендацій, які сприятимуть оптимізації бюджетної політики в Україні та забезпеченню високого рівня економічної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

У дослідженні використано комплекс методів, включаючи порівняльний аналіз для виявлення ефективних бюджетних практик, аналіз випадкових досліджень для детального розгляду прикладів застосування бюджетної політики, логічний аналіз для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, нормативний аналіз для оцінки законодавчих актів, емпіричний аналіз для оцінки впливу на макроекономічні показники, системний аналіз для вивчення бюджетної політики як системи та моделювання сценаріїв для визначення потенційних наслідків різних інструментів бюджетної політики.

Результати дослідження демонструють, що успіх бюджетної політики залежить від комплексного підходу, який охоплює стратегічне планування, адаптацію до економічних змін, цілеспрямоване використання ресурсів і розробку фіскальних пакетів для підтримки економіки в кризові періоди. Для України рекомендована розробка довгострокових стратегій із чіткими цілями, впровадження механізмів швидкої реакції на загрози, гнучкий перерозподіл бюджетних ресурсів і створення умов для інвестицій і розвитку підприємництва.

Ключові слова: бюджетна політика, оптимізація фіскальних інструментів, макроекономічна стабілізація, економічне зростання, економічна безпека, фіскальні пакети

JEL Класифікація: H61, H63, E62, O23

ВСТУП

В умовах глобальної нестабільності актуальними є питання ефективності бюджетної політики держави, яка виступає як ключовий інструмент макроекономічної стабілізації та сприяння економічному зростанню. Сучасний світ переживає ряд викликів: від макроекономічних дисбалансів до соціально-економічних проблем ендогенного та екзогенного характеру, що значно посилює роль бюджетної політики в забезпеченні економічної безпеки держави. У контексті цих викликів оптимізаційні заходи бюджетної політики, які включають специфічну конфігурацію інструментів для мінімізації економічних ризиків і сприяння відновленню економіки, стають особливо важливими.

Це дослідження має на меті систематизувати та проаналізувати світовий досвід застосування оптимізаційних інструментів бюджетної політики, особливо в контексті економічної безпеки. Ми пропонуємо розглянути чотири ключові кейси бюджетної політики, які відіграли значну роль у різних макроекономічних умовах – від світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років до умов воєнного стану та повоєнної відбудови. Перший кейс зосереджується на ролі дискреційної бюджетної політики в розвинутих країнах під час фінансово-економічної кризи 2008-2009 років. У другому кейсі ми переходимо до обговорення бюджетної політики консолідації та фіскальної дисципліни, що була прийнята після подолання кризи 2008-2009 років. Третій кейс вивчає бюджетну політику під час пандемії COVID-19, аналізуючи, як фінансова підтримка медичної інфраструктури та соціальні програми допомогли зберегти життя й підтримати економічну активність у таких важких умовах. Четвертий кейс розглядає унікальні виклики бюджетної політики під час воєнних конфліктів і в післявоєнний період, акцентуючи на необхідності інвестицій у відновлення інфраструктури та соціальних програм, а також на підтримці ветеранів і біженців.

Кожен із цих кейсів дає унікальний внесок у розуміння того, як можуть бути застосовані та оптимізовані інструменти бюджетної політики України для забезпечення стабільності й економічної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови держави.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Світова економіка протягом останніх років зіткнулася з численними кризами, що вимагали надзвичайних заходів від урядів і центральних банків для забезпечення стабільності та відновлення. Дослідження в цій царині демонструють різні підходи до ефективності фіскальних і монетарних стратегій. Chodorow-Reich та ін. (2012) показали, що American Recovery and Reinvestment Act (ARRA) мав позитивний вплив на зайнятість у США під час «Великої рецесії», підтверджуючи ефективність фіскальних стимулів. Sher і Islam (2010) установили, що урядові фіскальні заходи сприяли відновленню стабільності. Feyrer і Sacerdote (2011) також підтвердили, що ARRA позитивно вплинув на ВВП й зайнятість, демонструючи реальні економічні ефекти фіскальних заходів у кризовий період. Ці дослідження підкреслюють значення фіскальної політики в кризових умовах і важливість урахування стану ринку праці та структури економіки для розробки ефективних бюджетних стратегій.

У робочому документі ADBI (2010) Kiseok Hong досліджує фіскальні відповіді Кореї на кризу 2008 року, акцентуючи увагу на ефективності фіскальних стимулів для відновлення економіки. Автор доводить, що активна фіскальна політика сприяла швидкому виходу країни з кризи, попри великі бюджетні витрати, що склали 6,1% ВВП. Taylor і Lee (2014) аналізують вплив фінансової кризи США на економіку Кореї, підкреслюючи роль фіскальних і монетарних заходів у пом'якшенні негативного зовнішнього впливу та необхідність урахування структури національної економіки. Charlton A. (2009) зазначає, що завдяки ретельному моделюванню Австралія змогла вчасно застосувати фіскальні стимули, що сприяло швидкому відновленню економіки після кризи 2008-2009 років.

У дослідженні Barrett (2011) аналізує реакцію Австралії на Велику рецесію, підкреслюючи ефективність фіскальної та монетарної політики. Фіскальні стимули підтримали споживання та зайнятість, допомігши країні уникнути глибокої рецесії. Дослідження також акцентує увагу на важливості сильної банківської системи та проактивних урядових заходів. Chiu & Lee (2017) та Blanchard (2019) зазначають, що вплив державного боргу на економічне зростання залежить від рівня ризику країни. В умовах низького ризику борг може стимулювати зростання, водночас у країнах із високим ризиком це може загрожувати економічній безпеці. Lorenzoni & Werning (2013) підкреслюють, що стратегія фіскальної політики, включаючи терміни погашення боргу та фіскальні правила, має бути адаптована до специфіки країни.

Masciandaro D. (2020) досліджує використання «вертолітних грошей» під час пандемії COVID-19 і їхній вплив на монетарну політику й незалежність центральних банків. Автор аналізує потенційні економічні вигоди та ризики цього інструмента в кризових умовах, підкреслюючи його значення для макроекономічної політики.

Romer C. D. (2021) підкреслює важливість фіскальних заходів у подоланні економічних наслідків пандемії, зазначаючи, що адекватна фіскальна політика є ключовою для забезпечення економічної стійкості та підтримки громадян і бізнесу. Швидкі та цілеспрямовані фіскальні втручання можуть значно зміцнити економічне відновлення, зменшуючи тривалість і глибину рецесії.

Beckworth D. (2020) аналізує роль центральних банків у реагуванні на пандемію через механізм прямих грошових трансферів, які стимулюють споживчу активність і забезпечують фінансову стабільність. Він аргументує, що такі трансфери можуть ефективно знижувати економічні ризики для домогосподарств і підприємств, підтримуючи загальний попит в умовах невизначеності.

Усі дослідження підкреслюють критичну необхідність координації між урядовою фінансовою політикою та діями центрального банку для ефективної відповіді на кризу, запобігання глибоким економічним спадам і сприяння стійкому відновленню. Це підкреслює значення адаптивної та гнучкої політики, яка враховує й негайні потреби економіки, і довгострокові цілі стабільності та економічної безпеки.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз світового досвіду бюджетної політики в різних макроекономічних умовах для розробки рекомендацій, які сприятимуть оптимізації бюджетної політики в Україні та забезпеченню високого рівня економічної безпеки в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови.

Дослідницькі завдання:

- вивчити й систематизувати практики бюджетної політики, реалізовані в різних країнах під час криз, пандемій і воєнних конфліктів;
- проаналізувати вплив різних стратегій бюджетної політики на економічну стабільність і відновлення в контексті вибраних країн;
- визначити найефективніші інструменти та підходи бюджетної політики, які можуть бути адаптовані для України;
- сформулювати конкретні рекомендації щодо оптимізації бюджетної політики в Україні.

МЕТОДИ

У процесі дослідження використані комплексні методологічні підходи, які дозволили глибоко аналізувати й оцінювати вплив бюджетної політики на економічний розвиток і безпеку держави. В основу методики дослідження було покладено такі методи:

- порівняльний аналіз використаний для ідентифікації та порівняння основних характеристик і результатів застосування бюджетної політики в різних країнах, що дозволило виявити найбільш ефективні практики, придатні для адаптації в умовах України;
- аналіз випадкових досліджень (case study) допоміг детально розглянути конкретні приклади застосування бюджетної політики, зокрема її успіхи та невдачі в історичному й сучасному контекстах, що сприяло кращому розумінню її впливу на економічний розвиток;
- логічний аналіз був застосований для встановлення причиново-наслідкових зв'язків між заходами бюджетної політики та змінами в економічному середовищі, дозволяючи глибше проникнути в механізми впливу бюджетної політики;
- нормативний аналіз використаний для оцінки ефективності законодавчих і нормативних актів, що регулюють бюджетну політику, та їхнього впливу на забезпечення економічної безпеки держави;
- емпіричний аналіз дозволив використати статистичні дані для оцінки впливу бюджетної політики на основні макроекономічні показники, такі як ВВП, дефіцит бюджету та обсяг державного боргу;
- системний аналіз застосований для вивчення бюджетної політики як складної системи, аналізу взаємодії її елементів та впливу на економіку в цілому;
- моделювання сценаріїв використане для визначення потенційних наслідків різних інструментів бюджетної політики та розробки стратегій її оптимізації, що включало розробку альтернативних варіантів дій і оцінку їхнього можливого впливу на економічний розвиток.

Дослідження базується на використанні наукової літератури, аналітичних звітів, статистичних даних і нормативно-правової бази, що дозволило всебічно підійти до аналізу та оцінки бюджетної політики. Комбінація вказаних методів забезпечила глибоке розуміння предмета дослідження та виявлення оптимальних шляхів розвитку бюджетної політики для забезпечення стабільного економічного розвитку й підвищення рівня економічної безпеки держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Погіршення макроекономічної динаміки та соціально-економічні проблеми вимагають посилення ролі бюджетної

політики в досягненні макроекономічної стабілізації, економічного зростання та економічної безпеки. Такі заходи, відомі як оптимізаційні, передбачають застосування певної конфігурації інструментів бюджетної політики для мінімізації загроз економічній безпеці та стимулювання відновлення економічного зростання.

Аналізуючи світовий досвід використання оптимізаційних інструментів бюджетної політики для забезпечення економічної безпеки, пропонуємо розглянути чотири кейси. Їх вивчення дозволить сформулювати висновки для бюджетної політики України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови економіки.

Перший кейс стосується дискреційної бюджетної політики розвинутих країн під час світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років. Світ зіткнувся з глобальною кризою через крах фінансових установ і ринків. У таких країнах, як США, європейські держави та Японія, спостерігався значний спад ВВП, зростання безробіття та економічна нестабільність. Необхідна була швидка та рішуча реакція в царині бюджетної політики.

Розвинуті країни обрали стратегію дискреційної бюджетної політики, що передбачала державне втручання через збільшення соціальних витрат, стимулювання інвестицій і підтримку фінансових ринків. Уряди інвестували в інфраструктуру, підтримували банки в кризі та знижували податкові ставки для підприємств і населення, щоб стимулювати споживчу активність і відновити довіру до економіки. Ця політика була спрямована на збереження робочих місць, зниження безробіття та відновлення фінансової стабільності. Вона допомогла запобігти погіршенню кризи та сприяла економічному відновленню, але призвела до збільшення державного боргу, що вимагало подальших заходів для його зменшення та забезпечення фіскальної стабільності.

Другий кейс охоплює бюджетну політику консолідації та фіскальної дисципліни після кризи 2008–2009 років. Після значних витрат на стимулювання економіки розвинуті країни зіткнулися з викликами зростання державного боргу та необхідністю фіскальної стабільності. Уряди прийняли політику консолідації, спрямовану на відновлення фінансової стійкості та балансування бюджету.

Основними заходами були скорочення бюджетного дефіциту та зменшення державного боргу. Це включало реформу податкової системи: підвищення податкових ставок, обмеження податкових пільг і зміни для збільшення податкових надходжень. Крім того, проводили скорочення державних витрат, зокрема громадських видатків і реформування соціальних програм. Важливо було збалансувати фіскальну стабільність зі збереженням соціальної справедливості, щоб не позбавити підтримки вразливі верстви населення.

Ключовою метою політики консолідації було запровадження фіскальної дисципліни через ретельний контроль державних витрат і ефективне управління фінансами. Така політика стала важливим етапом у відновленні фінансової стійкості після кризи та забезпеченні сталого економічного розвитку.

Третій кейс. Бюджетна політика під час пандемії COVID-19. Пандемія COVID-19 спричинила економічний стрес у всіх секторах. Розвинуті країни застосували дискреційну бюджетну політику для подолання наслідків і забезпечення соціальної стабільності, надаючи фінансову підтримку й забезпечуючи медичні послуги.

Ключовою складовою була фінансова підтримка медичної інфраструктури та медичних досліджень. Значні кошти були виділені на закупівлю медичного обладнання, вакцин, ліків, а також на розробку методів лікування COVID-19.

Також упроваджували програми соціальної підтримки для тих, хто постраждав від втрати роботи або закриття бізнесу. Громадяни та підприємства отримували допомогу через безробіття, підтримку малих підприємств і податкові пільги, що сприяло збереженню економічної активності в умовах пандемії.

Четвертий кейс. Бюджетна політика під час воєнних конфліктів і після них. Воєнні конфлікти ставлять перед урядами складні виклики, які вимагають значних змін у бюджетній політиці. Ресурси часто перенаправляють на оборонні потреби, що може призвести до скорочення витрат на соціальні програми та інфраструктуру. Це спричиняє зростання державного боргу та бюджетного дефіциту через підвищені військові витрати.

Після завершення конфліктів уряди зосереджуються на відновленні економіки та стабільності, що включає інвестиції в інфраструктуру, підтримку постраждалих секторів і відновлення соціальних програм. Особливу увагу приділяють реабілітації ветеранів і соціальній допомозі біженцям і постраждалим від війни.

Аналізуючи перший кейс оптимізації бюджетної політики під час світової фінансово-економічної кризи, слід зазначити, що криза мала виражений фінансовий характер, зумовлений дерегуляцією фінансових ринків і неконтрольованим розвитком фінансових інновацій. Обсяг фондів грошового ринку в США зріс із нуля 1980 року до 3,1 трлн доларів США 2007 року, а глобальна номінальна вартість непогашених деривативів перевищила 400 трлн доларів США станом на 2012 рік, що в дев'ять разів більше за світовий ВВП (Дзюблук & Рудан, 2016). Це призвело до того,

що значні фінансові активи спрямовували не на реальний сектор, а на споживання, нерухомість і фінансові спекуляції, що відривало фінансовий ринок від реальної економіки.

Сповільнення розвитку реального сектора, основного джерела зайнятості та доходів, призвело до зниження доходів і накопичення боргів, що врешті спричинило обвал іпотечного ринку в США та фондових ринків у розвинутих країнах. Зважаючи на фінансову природу кризи 2008–2009 років, основними антикризовими інструментами були монетарна політика та банківський нагляд. Проте зростання недовіри до фінансової системи, зростання безробіття та зменшення споживання негативно вплинули на реальний сектор, тому виникла потреба в оптимізації бюджетної політики.

Більшість розвинутих країн розробили фіскальні пакети, спрямовані на швидке відновлення реального сектора та стимулювання сукупного споживання, повертаючись до кейнсіанських підходів щодо досягнення макроекономічної рівноваги через збільшення державних витрат і дефіцитне фінансування економічного зростання.

Отже, досліджуючи бюджетну політику в умовах кризи 2008–2009 років, зосередимо увагу на країнах, які виділили найбільші відносно ВВП фіскальні пакети для подолання кризи та забезпечення економічної безпеки (Табл. 1).

Таблиця 1. Структура фіскальних пакетів розвинутих країн світу (усього за 2008-2010 роки, у відсотках до ВВП 2008 року). (Джерело: побудовано авторами за даними (OECD, 2021))

Назва країни	Чистий ефект, у % ВВП	Податкові заходи					Заходи в галузі державних витратів					
		Разом	Домашні господарства	Підприємства	Споживання	Соціальні витрати	Разом	Кінцеве споживання	Інвестиції	Трансфери домогосподарствам	Трансфери в бізнес	Субнаціональні трансфери до уряду
Республіка Корея	-6,1	-2,8	-1,4	-1,1	-0,2	0,0	3,2	0,0	1,2	0,7	1,0	0,3
Сполучені Штати Америки	-5,6	-3,2	-2,4	-0,8	0,0	0,0	2,4	0,7	0,3	0,5	0,0	0,9
Австралія	-5,4	-1,3	-1,1	-0,2	0,0	0,0	4,1	0,0	3,0	1,1	0,0	0,0
Японія	-4,7	-0,5	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	4,2	0,2	1,2	0,6	1,5	0,6
Канада	-4,1	-2,4	-0,8	-0,3	-1,1	-0,1	1,7	0,1	1,3	0,3	0,1	0,0

Дані Таблиці 1 свідчать, що найбільші антикризові фіскальні пакети виділили такі країни, як: Республіка Корея (6,1% ВВП), Сполучені Штати Америки (5,6% ВВП), Австралія (5,4% ВВП), Японія (4,7% ВВП) та Канада (4,1% ВВП). При цьому в основу цих фіскальних пакетів покладено первинні державні витрати з бюджету без урахування витрат на обслуговування державного боргу (Рис. 1).

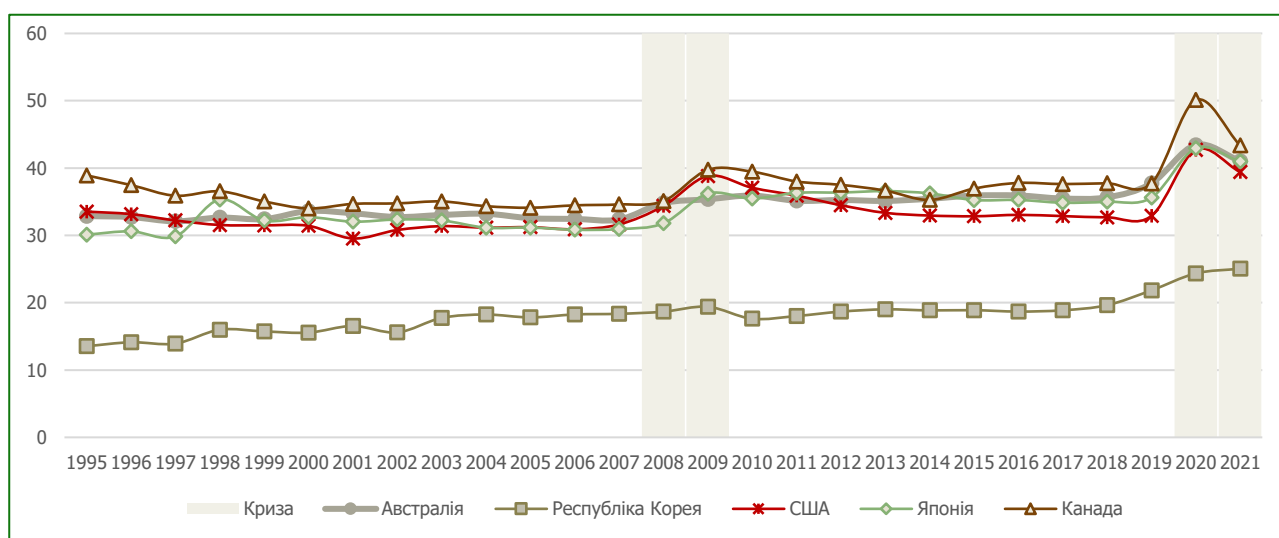

Рис. 1. Динаміка первинних витрат деяких розвинутих країн світу в 1995-2021 роках. (Джерело: побудовано авторами за даними International Monetary Fund (2023))

Дані Рисунка 1 чітко відображають суттєве зростання первинних витрат під час світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років та коронакризи 2020-2021 років.

Запропоновані фіскальні пакети мали дві основні складові: податкові послаблення та збільшення державних витрат. Податкові пільги були спрямовані на зниження податкового навантаження на домогосподарства для стимулювання споживчого попиту й відновлення реального сектора. Зниження соціальних внесків допомагало зупинити зростання безробіття. Значні пільги надавали також підприємствам. Оптимізація оподаткування була чітко спланована та орієнтована на допомогу домогосподарствам із низьким доходом і ключовим галузям економіки, які є драйверами швидкого відновлення.

Наприклад, у США був прийнятий спеціальний закон про відновлення та реінвестування (ARRA, 2009) для цільового фінансування проєктів економічного відновлення. Найбільша податкова пільга (116 млрд доларів) була спрямована на надання податкового кредиту із заробітної плати: 400 доларів для осіб із доходом, меншим за 75 тис. доларів на рік, та 800 доларів для спільних декларантів із доходом до 150 тис. дол. США. Також збільшено неоподатковуваний мінімум до 70 950 доларів для альтернативного мінімального податку. Розширено податкові пільги для працівників із дітьми, на освіту та кредити з енергоефективності. В Україні можна реалізувати подібний механізм через тимчасове зниження ставок податку на доходи фізичних осіб для малозабезпечених верств населення або надання податкових пільг сім'ям із дітьми.

Для юридичних осіб податкові пільги склали 51 млрд доларів. Підприємствам дозволили використовувати поточні збитки для компенсації прибутків попередніх п'яти років замість двох, що дає право на відшкодування податків. Надавали пільги для відновлюваної енергетики та компаній, які інвестують у комп'ютерні технології.

Окрім податкових пільг, прямі витрати федерального бюджету США були спрямовані на допомогу та інвестиції. На медичну галузь виділено 155,1 млрд дол. США (компенсація медичних страхових внесків, інвестиції в медичні технології, будівництво госпіталів). На освіту спрямовано 100 млрд дол. США, переважно для запобігання звільненням педагогічних працівників. На інвестиції в інфраструктуру виділено 105,3 млрд дол. США, з яких: 48,1 млрд дол. США на транспорт, 18 млрд дол. США на водопостачання, 7,2 млрд дол. США на урядові будівлі, 10,5 млрд дол. США на технології зв'язку та безпеки, 21,5 млрд дол. США на енергетичну інфраструктуру.

Підсумовуючи наведене вище, зауважимо, що фіскальний пакет США мав дві основні цілі:

- збільшення споживчого попиту шляхом підтримки працівників із доходом, меншим за 75 тис. дол. США на рік. 2009 року таких працівників було 70 млн осіб, або 60% зайнятого населення (Congressional Budget Office, 2012). Підтримку також надавали малозабезпеченим верствам населення;
- збільшення державних інвестицій в інфраструктуру, медицину та освіту. Як і під час «Великої депресії», інвестиції в інфраструктуру стали основним драйвером економічного відновлення. Фінансування будівництва доріг, енергетичних об'єктів, технологій зв'язку та медичних установ стимулювало розвиток суміжних галузей.

Оптимізація бюджетної політики США полягала в підвищенні гнучкості податкової системи та зниженні податкового навантаження на домогосподарства, а також у збільшенні цільових державних видатків у рамках спеціально розробленої програми відновлення та реінвестування. Варто зазначити, що основні державні інвестиції були спрямовані на національних виробників, що підвищило ефективність стимулів. Мультиплікатори податкових витрат і державних видатків у США становлять 0,3–0,4, тобто на кожний долар державних витрат зростання ВВП сягало 30–40 центів (Chodorow-Reich et al., 2012).

Фіскальний пакет Республіки Корея мав структуру, подібну до американського, був спрямований на стимулювання соціального розвитку та реального сектора економіки. У галузі соціальних видатків акцент робили на фінансування та податкові послаблення в охороні здоров'я, соціальному забезпеченні та житлі. Для підтримки реального сектора були розроблені інвестиційні проєкти в галузях енергетики, промисловості, транспорту та зв'язку – капіталомістких галузях, розвиток яких має мультиплікативний ефект для суміжних секторів.

На відміну від усіх інших країн світу, найоптимальніше використання бюджетної політики в механізмі забезпечення економічної безпеки країни під час світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 років було в Австралії. Це пояснюють кілька ключових факторів.

По-перше, висока якість макроекономічної політики та бюджетного планування. Казначейство Австралії застосувало сценарне моделювання та концепцію воєнних ігор для розробки управлінських рішень на випадок потенційної кризи (Barrett, 2011). Таке моделювання, проведене ще 2004 року, дозволило урядові отримати ефективні рекомендації для дій у кризовій ситуації.

По-друге, оперативна реакція влади на кризові явища. Завдяки перспективному плануванню, Австралія була готова до можливих криз, а необхідні законодавчі зміни були підготовлені ще навесні 2008 року, коли рецесія тільки починалася в США. Було встановлено, що фіскальні стимули у формі прямого фінансування домогосподарств і державних інвестицій мають коротший лаг впливу на макроекономічну динаміку, ніж податкові послаблення та монетарні заходи. Тому вже в лютому 2009 року, на початку економічного спаду (який розпочався в грудні 2008 року), Австралія впровадила значне фіскальне стимулювання. На відміну від цього, у США рецесія почалася в грудні 2007 року, а фіскальний пакет було застосовано лише в четвертому кварталі 2009 року (Barrett, 2011). Швидкість політичної реакції та оперативність прийняття необхідних законів визначили ефективність бюджетної політики Австралії.

По-третє, своєчасна цільова підтримка реального сектора економіки. У рамках Плану розбудови нації та створення робочих місць уряд реалізував ефективне виділення бюджетних коштів. Було запроваджено структуру управління, звітності та моніторингу ключових стимулюючих ініціатив. Кожний проєкт державних інвестицій контролював координатор, який складав звітність для коригування й прискорення інвестиційних траншів.

По-четверте, забезпечення високого рівня бюджетної трансмісії. Це відображало швидку реакцію макроекономічних показників на фіскальні змінні та бюджетні витрати, підвищуючи ефективність впливу бюджетної політики на економічне зростання.

В Україні цей досвід можна адаптувати й під час воєнного стану, і в період повоєнної відбудови, враховуючи успішні практики Австралії. Запуск програм будівництва та реконструкції доріг, мостів, шкіл, лікарень не лише створить необхідні робочі місця в критичний момент, але й покращить інфраструктурну базу країни. Це сприятиме зміцненню економічної стійкості під час війни та забезпечить фундамент для швидкого економічного відновлення після її завершення. Застосування досвіду Австралії, зокрема щодо високоякісного макроекономічного планування, оперативної реакції уряду на кризові ситуації та ефективного управління бюджетними коштами, дозволить Україні більш ефективно використовувати бюджетну політику для забезпечення економічної безпеки та стимулювання зростання в обох періодах.

З метою визначення ефективності бюджетної трансмісії Австралії та інших досліджуваних країн проведемо кореляційний аналіз взаємозв'язків змінних бюджетної політики та динаміки валового внутрішнього продукту (Табл. 2).

Таблиця 2. Кореляційний аналіз взаємозв'язку деяких змінних бюджетної політики окремих країн з динамікою ВВП у 1995-2023 роках. (Джерело: побудовано авторами за даними: Eurostat (2023); International Monetary Fund (2023))

	ВВП	ВВП на душу населення	Державні витрати у % до ВВП	Первинні державні витрати	Відсотки сплачені за державним боргом, до ВВП	Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	Державний борг у % до ВВП
Республіка Корея							
ВВП, млрд дол. США	1						
ВВП на душу населення, дол. США	0,9993	1					
Державні витрати у % до ВВП	0,8193	0,8122	1				
Первинні державні витрати	0,8285	0,8204	0,9968	1			
Відсотки, сплачені за державним боргом, до ВВП	0,1017	0,1123	0,2970	0,2198	1		
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-0,4150	-0,4055	-0,6190	-0,6497	0,2068	1	
Державний борг у % до ВВП	0,9453	0,9410	0,9363	0,9330	0,2808	-0,5160	1
Відкритість економіки, %	0,6624	0,6662	0,6258	0,5945	0,5360	-0,2004	0,7231
Сполучені Штати Америки							
ВВП, млрд дол. США	1						
ВВП на душу населення, дол. США	0,9995	1					
Державні витрати у % до ВВП	0,4740	0,4602	1				
Первинні державні витрати	0,5210	0,5081	0,9950	1			
Відсотки, сплачені за державним боргом, до ВВП	-0,5145	-0,5228	-0,0411	-0,1403	1		
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-0,6282	-0,6227	-0,8665	-0,8887	0,3016	1	
Державний борг у % до ВВП	0,8885	0,8753	0,6828	0,7126	-0,3610	-0,7019	1
Відкритість економіки, %	0,3121	0,3228	0,0500	0,0723	-0,2283	-0,1447	0,2970

(продовження на наступній сторінці)

Таблиця 2. Продовження.

	ВВП	ВВП на душу населення	Державні витрати у % до ВВП	Первинні державні витрати	Відсотки сплачені за державним боргом, до ВВП	Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	Державний борг у % до ВВП
Австралія							
ВВП, млрд дол. США	1						
ВВП на душу населення, дол. США	0,9901	1					
Державні витрати у % до ВВП	0,5852	0,5023	1				
Первинні державні витрати	0,7109	0,6366	0,9676	1			
Відсотки, сплачені за державним боргом, до ВВП	-0,6699	-0,6780	-0,1819	-0,4243	1		
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-0,7774	-0,7477	-0,8680	-0,9029	0,4033	1	
Державний борг у % до ВВП	0,5772	0,4722	0,8607	0,8057	-0,0508	-0,6460	1
Відкритість економіки, %	0,5740	0,5269	0,4879	0,5980	-0,5794	-0,5665	0,3902
Японія							
ВВП, млрд дол. США	1						
ВВП на душу населення, дол. США	0,9983	1					
Державні витрати у % до ВВП	0,2995	0,3149	1				
Первинні державні витрати	0,3237	0,3369	0,9878	1			
Відсотки, сплачені за державним боргом, до ВВП	-0,3076	-0,3044	-0,5144	-0,6416	1		
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-0,3418	-0,3330	-0,7043	-0,6316	0,0086	1	
Державний борг у % до ВВП	0,3703	0,3634	0,6930	0,7895	-0,9348	-0,2528	1
Відкритість економіки, %	0,2880	0,2722	0,3692	0,4917	-0,8897	0,0295	0,8545
Канада							
ВВП, млрд дол. США	1						
ВВП на душу населення, дол. США	0,9906	1					
Державні витрати у % до ВВП	-0,1922	-0,2625	1				
Первинні державні витрати	0,3960	0,3181	0,7975	1			
Відсотки, сплачені за державним боргом, до ВВП	-0,9203	-0,9109	0,3478	-0,2882	1		
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-0,7183	-0,6784	-0,4292	-0,8599	0,6551	1	
Державний борг у % до ВВП	0,0204	-0,0849	0,8412	0,7496	0,1703	-0,4087	1
Відкритість економіки, %	-0,8790	-0,8805	0,0028	-0,5217	0,8151	0,8297	-0,0485

Дані кореляційного аналізу свідчать про значний рівень кореляційного зв'язку первинних державних витрат Австралії (без урахування витрат на обслуговування державного боргу) та ВВП ($r=0,7109$), а також між дефіцитом державного бюджету та ВВП ($r=-0,7774$). Рівень кореляційного зв'язку між окресленими показниками є одним із найвищих серед тих країн, які реалізували найбільший фіскальний пакет під час фінансово-економічної кризи 2008-2009 років. Вищий рівень кореляції між первинними витратами держави й ВВП ($r=0,8193$) спостерігається в Республіці Кореї, однак водночас кореляція дефіциту державного бюджету й ВВП є нижчою ($r=-0,4150$). Щодо США, то рівень взаємозв'язку первинних витрат із ВВП є помірним ($r=0,5210$), а в Японії та Канаді окреслені вище показники мають слабку кореляцію з ВВП. Водночас фіскальний стимул у США на макроекономічну динаміку передається через канал державного боргу ($r=0,8885$), який корелює й із первинними державними витратами ($r=0,7126$), і з дефіцитом державного бюджету ($r=-0,7019$).

У Канаді основним стимулом для макроекономічної динаміки в період світової фінансово-економічної кризи був дефіцит державного бюджету, який тісно корелював із динамікою ВВП ($r=-0,7183$), адже при збільшенні дефіциту обсяг ВВП зростав. Інші стимули у вигляді первинних державних витрат або державного боргу не мали суттєвого впливу на макроекономічну динаміку. Щодо Японії, то надміру великий державний борг по відношенню до ВВП став одним із основних обмежень для ефективності бюджетної політики, однак фіскальні стимули з одного боку зменшили масштаби кризи, а з другого – сприяли своєчасному погашенню державного боргу.

Отож, підсумовуючи кейс оптимізації бюджетної політики розвинутих країн світу в період світової фінансово-економічної кризи відзначимо такі основні напрями:

- оптимізація діяльності інститутів сектора загальнодержавного управління в частині макроекономічного планування та прогнозування, планування й прогнозування бюджетної політики, а також у частині системи ухвалення рішень, ураховуючи швидкість і якість реагування на загрози економічній безпеці;
- прийняття макроекономічної та бюджетної стратегії на час кризи у вигляді спеціального закону, спрямованого на відбудову національної економіки;
- оптимізація податкових інструментів бюджетної політики в частині оподаткування доходів фізичних осіб і деяких видів підприємств із метою стимулювання споживчого попиту;
- упровадження спеціальних державних цільових програм державного інвестування в інфраструктуру, розвиток якої є драйвером для відновлення економічного зростання, тобто: будівництво доріг і залізниці, енергетична інфраструктура та відновлювана енергетика, зв'язок, медицина, житло.

Варто зазначити, що більшість країн-членів Європейського Союзу вживали подібних заходів бюджетного стимулювання економічного зростання. Однак для нашого дослідження особливо важливим є кейс бюджетної консолідації європейських країн після світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років.

Бюджетну консолідацію як політику скорочення бюджетного дефіциту та боргу застосовували ще до кризи 2008–2009 років. Наприклад, Ірландія в 1987–1989 роках скоротила дефіцит бюджету, зменшивши державний сектор на 14% та «заморозивши» зарплати й субсидії. Успішним був також досвід Канади (1994–1998 рр.), яка скоротила державний сектор на 15%, і Швеції (1994–1998 рр.), яка запровадила трирічне обмеження витрат державних структур (Длугопольський, 2013). Після кризи 2008–2009 років бюджетну консолідацію в країнах ЄС використовували як антикризову стратегію для недопущення нової кризи, спричиненої дискреційною бюджетною політикою, а також як засіб збалансування бюджету ЄС і забезпечення стійкості державних фінансів країн-членів.

З метою реалізації стратегії бюджетної консолідації в ЄС та окремих країнах-членах Європейська Комісія розробила низку наднаціональних бюджетних правил, відображених у Пакті стабільності та зростання (Табл. 3).

Таблиця 3. Наднаціональні бюджетні правила та обмеження, що реалізуються в рамках стратегії бюджетної консолідації. (Джерело: побудовано авторами за даними (European Union, 2011; 2013; Гасанов, Кудряшов & Балакін, 2019))

Назва правила	Суть правила	Процедури коригування	Санкції за невиконання процедур коригування
Фіскальне правило для бюджетного балансу	Дотримання показника дефіциту державного бюджету на рівні, не вищому за 3% ВВП		
Фіскальне правило для структурного дефіциту	Обмеження для структурного дефіциту державного бюджету на рівні 1% потенційного ВВП для країн із боргом, нижчим за 60% ВВП, та 0,5% потенційного ВВП для країн із боргом, вищим за 60% ВВП	Кожна держава ЄС зобов'язана затвердити середньострокові цілі, що містять визначення бюджетної позиції (її показники повинні перебувати в діапазоні від дефіциту в 0,5% ВВП до зведення бюджету з профіцитом, обчисленим на основі циклічно скоригованого бюджету загального уряду); кожна держава-член ЄС повинна впродовж максимум п'яти місяців ужити заходів щодо корегування дефіциту державного бюджету	У разі невиконання процедури коригування вимагається відкриття процентного депозиту на рахунок Єврокомісії, сума якого має бути еквівалентна 0,2% ВВП цієї держави за попередній рік. У разі виправлення ситуації передбачено повернення депозиту уряду-власникові з нарахованими відсотками за період депонування коштів
Боргове правило	Дотримання величини сукупного державного боргу на рівні, не вищому за 60% ВВП	У випадках перевищення розміру боргу 60% ВВП країна-член має забезпечити його зниження щороку на 1/20 середнього показника державної заборгованості відносно ВВП, досягнутої за три попередні роки	
Правило бюджетних витратів	Недопущення щорічного зростання витрат загального уряду темпами, що перевищують динаміку потенційного ВВП протягом середньострокового періоду. Водночас для країн, де показники відхиляються від установлених середньострокових бюджетних цілей: витрати можуть збільшуватися лише нижчими темпами, ніж потенційний ВВП	Із 2013 р. запроваджено проведення щорічної оцінки Єврокомісією проєктів бюджету країн Єврозони з метою посилення дієвості наднаціонального нагляду за бюджетною політикою країн-членів. У разі виявлення невідповідності прийнятих ключових показників державних бюджетів (дефіциту й державного боргу) положенням Пакту стабільності та зростання Єврокомісія може вимагати складання нового проєкту бюджету	

Аналізуючи наднаціональні фіскальні правила Європейського Союзу, впроваджені в рамках фіскальної консолідації

як антикризової стратегії, відзначимо чітку стратегію Єврокомісії, спрямовану на зменшення бюджетних дефіцитів і боргового навантаження країн-членів. У науковій літературі загалом відзначають позитивний вплив політики бюджетної консолідації на економічну безпеку ЄС і його держав-членів. Станом на 2016 рік майже всі країни ЄС, за винятком Іспанії та Франції, досягли цільового рівня дефіциту державного бюджету, нижчого за 3% від ВВП. Часові рамки досягнення цієї середньострокової цілі відповідають трирічному періодові, що узгоджується з концепцією середньострокового планування (Рис. 2).

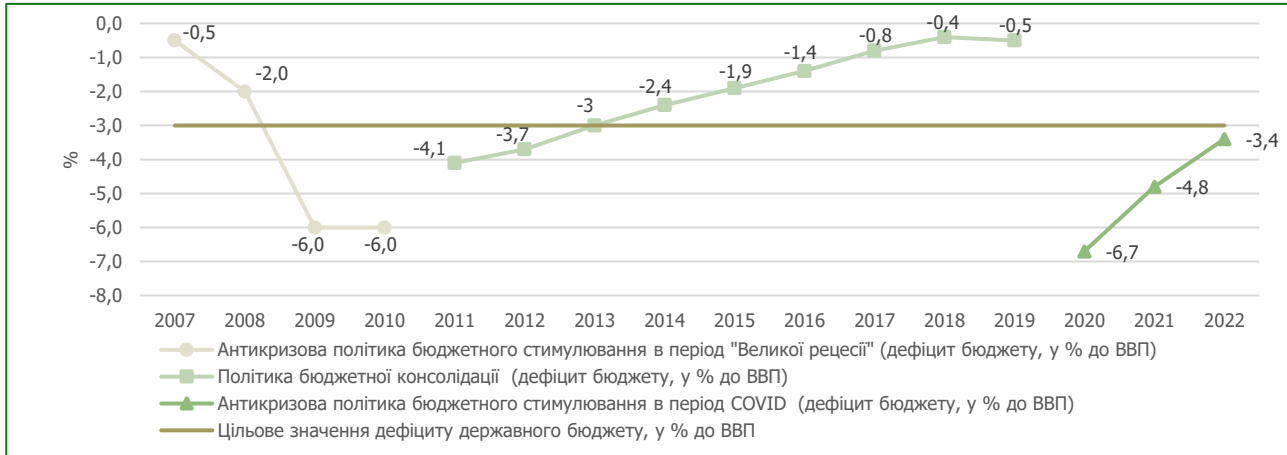

Рис. 2. Динаміка дефіциту бюджету країн Європейського Союзу у 2007-2022 роках, у % до ВВП. (Джерело: побудовано авторами за даними Eurostat, 2023)

Дані Рисунка 2 показують, що під час реалізації антикризової стратегії бюджетного стимулювання в період світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 років сукупний бюджетний дефіцит країн ЄС (ЄС-27) досяг 6% від ВВП. Після впровадження концепції бюджетної консолідації дефіцит зменшився з 6% 2010 року до 0,5% 2019 року. Однак із початком коронакризи 2020 року країни ЄС знову вдалися до бюджетного стимулювання, що призвело до зростання сукупного бюджетного дефіциту до 6,7% від ВВП.

Варто зазначити, що бюджетну консолідацію в ЄС реалізують як стратегію наднаціонального об'єднання з використанням наднаціональних правил, які кожна країна-член виконує з урахуванням власних можливостей, бюджетної політики та структури економіки. Тому не існує універсальних рецептів бюджетної консолідації: одна країна може зменшувати видатки на державний сектор, водночас інша — збільшувати податки або скорочувати витрати на обслуговування державного боргу. Загалом, бюджетна консолідація сприяє оптимізації інструментів бюджетної політики для досягнення контрольованого й передбачуваного зростання бюджетного дефіциту та державного боргу.

Проте, оцінюючи виконання боргового правила в рамках ЄС, зауважимо, що досягнення цільового показника в 60% від ВВП стає дедалі складнішим (Рис. 3).

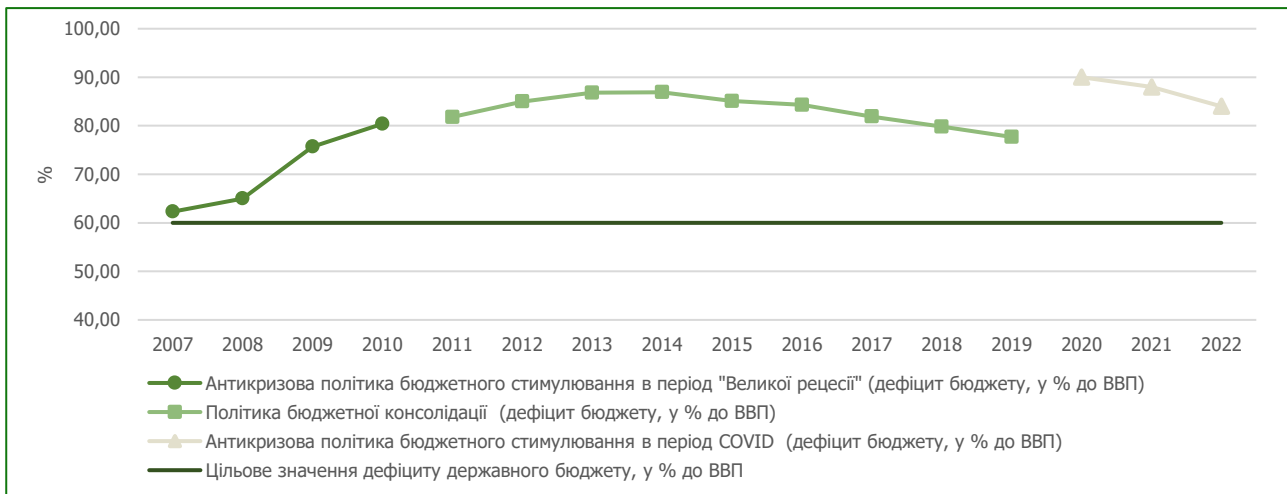

Рис. 3. Динаміка сукупного боргового навантаження країн Європейського Союзу у 2007-2022 роках. (Джерело: побудовано авторами за даними Eurostat, 2023)

Як свідчать дані Рисунка 3, реакція динаміки боргового навантаження на боргове правило відбулася пізніше, ніж реакція на правило структурного дефіциту бюджету, що, з одного боку, пов'язано зі строковістю державних запозичень, а з другого – з тим, що багато країн Європейського Союзу (Табл. 4) не можуть зменшити обсяг боргу до 60% від ВВП без ризику економічної рецесії.

Таблиця 4. Динаміка боргового навантаження та значення суверенних рейтингів країн Європейського Союзу у 2007-2023 роках.
(Джерело: побудовано авторами за даними: Eurostat (2023); International Monetary Fund (2023); Trading Economics (2024))

Країни ЄС	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2023	Суверенний рейтинг		
Європейський Союз (27 країн)	62,3	75,7	81,8	86,8	85,1	81,9	77,7	88,0	84,0	Moody's ratings	S&P ratings	Fitch ratings
Єврозона (20 країн)	65,9	80,1	87,5	93,0	91,3	88,1	84,0	95,4	91,5			
Бельгія	87,3	100,2	103,5	105,5	105,2	102,0	97,6	109,1	105,1	Aa3	AA	AA-
Болгарія	16,3	13,7	15,2	17,0	25,9	25,1	20,0	23,9	22,9	Baa1	BBB	BBB
Чехія	27,3	33,4	39,7	44,4	39,7	34,2	30,0	42,0	44,1	Aa3	AA-	AA-
Данія	27,3	40,2	46,1	44,0	39,8	35,9	33,7	36,7	30,1	Aaa	AAA	AAA
Німеччина	64,2	73,2	79,4	78,3	71,9	65,2	59,6	69,3	66,3	Aaa	AAA	AAA
Естонія	3,8	7,2	6,2	10,2	10,1	9,1	8,5	17,6	18,4	A1	AA-	AA-
Ірландія	23,9	61,8	110,5	119,9	76,7	67,6	57,0	55,4	44,7	Aa3	AA	AA-
Греція	103,1	126,7	175,2	178,2	176,7	179,5	180,6	194,6	171,3	Ba1	BB+	BB+
Іспанія	35,8	53,3	69,9	100,5	103,3	101,8	98,2	118,3	113,2	Baa3	A	A-
Франція	64,5	83,0	87,8	93,4	95,6	98,1	97,4	112,9	111,6	Aa2	AA	AA-
Хорватія	37,2	48,2	63,4	80,1	83,2	76,5	71,0	78,4	68,4	Baa2	BBB+	BBB+
Італія	103,9	116,6	119,7	132,5	135,3	134,2	134,1	149,9	144,4	Baa3	BBB	BBB
Кіпр	54,0	54,3	65,8	103,7	107,5	93,2	90,8	101,2	86,5	Ba1	BBB	BBB
Латвія	8,4	37,0	45,1	40,3	37,0	38,9	36,5	43,7	40,8	A3	A+	A-
Литва	15,9	28,0	37,1	38,7	42,5	39,1	35,8	43,7	38,4	A2	A+	A
Люксембург	8,1	15,3	18,5	22,4	21,1	21,8	22,4	24,5	24,6	Aaa	AAA	AAA
Угорщина	65,6	78,0	80,3	77,2	75,8	72,1	65,3	76,6	73,3	Baa2	BBB-	BBB
Мальта	61,9	66,3	70,0	66,4	56,2	47,8	40,3	55,1	53,4	A2	A-	A+
Нідерланди	43,0	56,8	61,7	67,7	64,6	57,0	48,5	52,5	51,0	Aaa	AAA	AAA
Австрія	65,0	79,9	82,4	81,3	84,9	78,5	70,6	82,3	78,4	Aa1	AA+	AA+
Польща	44,5	49,8	55,1	57,1	51,3	50,8	45,7	53,6	49,1	A2	A-	A-
Португалія	72,7	87,8	114,4	131,4	131,2	126,1	116,6	125,4	113,9	Baa2	BBB+	BBB+
Румунія	11,9	21,8	32,3	37,8	37,8	35,3	35,1	48,6	47,3	Baa3	BBB-	BBB-
Словенія	22,8	34,5	46,5	70,0	82,6	74,2	65,4	74,5	69,9	A3	AA-	A
Словаччина	30,3	36,4	43,2	54,7	51,7	51,5	48,0	61,0	57,8	A2	A+	A
Фінляндія	36,0	44,1	51,9	60,6	68,3	66,0	64,9	72,6	73,0	Aa1	AA+	AA+
Швеція	38,9	40,7	37,2	40,3	43,7	41,4	35,5	36,5	33,0	Aaa	AAA	AAA

Дані Таблиці 4 підтверджують той факт, що лише 13 країн Європейського Союзу виконують боргове правило й не перевищують критерію співвідношення державного боргу та ВВП на рівні 60%. Натомість такі великі країни, як Іспанія, Франція, Італія, Португалія та Греція, збільшили розмір державного боргу.

Однак, незважаючи на надмірне перевищення обмежень боргового навантаження, країни Європи отримують високі суверенні рейтинги, навіть вищі, ніж країни, боргове навантаження яких є меншим за вимоги боргового правила в 60% від ВВП (Табл. 5).

Ми погоджуємося, що боргове правило, яке встановлює верхню межу державного боргу на рівні 60% ВВП, не є обов'язковим для країн із розвинутою економікою та низькими суверенними ризиками. Однак для країн із високими економічними та політичними ризиками, а також для ринків, що розвиваються, це правило слугує тригером для

оптимізації державної боргової політики. Воно сприяє збалансуванню строків погашення боргу, його вартості й структури за типами кредиторів. Важливу роль в оптимізації боргової політики відіграє розробка середньострокової стратегії управління державним боргом і визначення цілей щодо залучення й використання державних запозичень.

Таблиця 5. Динаміка показників боргової політики найбільших за рівнем ВВП країн Європейського Союзу та України у 2004-2021 роках. Примітка: дані обрано за період до повномасштабної війни України та росії. (Джерело: побудовано авторами за даними: Eurostat (2023); International Monetary Fund (2023); Trading Economics (2024))

Країни	Німеччина		Сполучене Королівство		Нідерланди		Польща		Австрія		Данія		Греція		Україна	
	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП	Відношення державного боргу до ВВП, %	Відсотки, сплачені за державним боргом, у % до ВВП
2004	65,20	2,88	39,80	2,56	49,11	2,48	45,11	2,71	64,85	2,95	44,16	2,56	103,75	4,83	24,80	0,93
2005	67,55	2,84	40,97	2,70	48,47	2,36	46,60	2,46	68,32	2,98	37,41	2,08	108,31	4,73	17,74	0,75
2006	66,89	2,86	41,92	2,78	44,07	2,20	47,27	2,37	67,00	2,87	31,55	1,77	104,46	4,45	14,80	0,63
2007	64,16	2,82	42,96	2,93	41,97	2,20	44,50	2,18	64,74	2,87	27,35	1,58	103,98	4,54	12,27	0,51
2008	65,68	2,76	50,66	2,78	53,79	2,22	46,73	2,12	68,42	2,66	33,31	1,41	110,35	4,86	20,41	0,51
2009	73,16	2,69	64,57	2,57	55,83	2,17	49,82	2,45	79,58	2,80	40,18	1,92	127,82	5,08	35,42	1,17
2010	81,99	2,50	75,69	2,68	59,40	1,91	53,54	2,49	82,42	2,65	42,59	1,88	147,49	6,09	40,63	1,63
2011	79,42	2,49	81,09	2,88	61,83	1,79	54,72	2,54	82,18	2,78	46,07	1,97	184,00	7,67	36,88	1,97
2012	80,75	2,31	84,11	2,73	66,43	1,68	54,42	2,68	81,66	2,71	44,89	1,81	162,12	5,35	37,54	1,92
2013	78,32	1,83	84,75	2,49	67,83	1,56	56,54	2,53	81,01	2,60	44,05	1,66	178,85	4,12	40,52	2,45
2014	75,28	1,61	86,46	2,48	68,01	1,47	51,07	1,97	83,76	2,44	44,27	1,47	181,81	3,99	70,32	3,31
2015	71,95	1,39	87,01	2,35	64,63	1,30	51,27	1,76	84,40	2,34	39,77	1,55	179,10	3,56	79,50	4,16
2016	68,95	1,19	86,74	2,50	61,89	1,15	54,20	1,71	82,55	2,08	37,19	1,33	183,71	3,22	79,51	4,10
2017	64,62	1,04	86,12	2,54	56,94	1,00	50,62	1,57	78,60	1,84	35,89	0,79	183,21	3,15	71,62	3,74
2018	61,29	0,93	85,47	2,79	52,42	0,90	48,82	1,44	74,05	1,62	34,00	0,80	190,67	3,38	60,42	3,28
2019	58,90	0,79	84,85	2,84	48,53	0,77	45,61	1,37	70,58	1,41	33,67	0,74	185,61	3,00	50,49	3,04
2020	67,95	0,63	103,60	2,60	54,59	0,68	57,14	1,30	83,31	1,33	42,20	0,55	212,45	2,99	60,56	2,89
2021	69,64	0,58	103,79	2,95	52,33	0,56	53,79	1,11	82,88	1,11	36,63	0,56	199,40	2,46	47,59	2,84
Довгостроковий суверенний рейтинг станом на 2021 рік																
Moody's ratings	Aaa	Aa3	Aaa	A2	Aa1	Aaa	Ba1	Ca								
S&P ratings	AAA	AA	AAA	A-	AA+	AAA	BB+	CCC								
Fitch ratings	AAA	AA-	AAA	A-	AA+	AAA	BB+	CC								

Дані Таблиці 5 підтверджують, що чим вищий суверенний рейтинг країни, тим нижча вартість обслуговування її боргу, і навпаки. Наприклад, Україна в період із 2007 по 2021 рік дотримувалася боргового правила з обмеженням боргу на рівні менш ніж 60% ВВП (за винятком першої фази війни з росією). Проте вартість обслуговування її боргу є високою: станом на 2019 рік відношення державного боргу до ВВП становило 50,49%, а відсотки, сплачені за боргом, склали 3,04% від ВВП. Для порівняння, у Нідерландах ці показники становили 48,53% і 0,77% ВВП відповідно.

Отже, політика бюджетної консолідації як концепція оптимізації інструментів бюджетної політики спрямована на забезпечення керованості та передбачуваності бюджетної політики. Це важливо для подолання наслідків надмірного бюджетного дефіциту та боргових ризиків, що загрожують економічній безпеці держави.

Варто відзначити позитивний приклад Польщі, яка закріпила боргове правило на конституційному рівні (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1997). Стаття 216 Конституції обмежує державний борг до 60% ВВП.

Відповідальність за контроль боргу покладена на Раду Міністрів, яка зобов'язана діяти в разі порушення обмежень. Конституція чітко визначає обов'язки уряду, парламенту й Національного банку при поданні законопроектів, що

можуть збільшити борг, вимагаючи детального обґрунтування. Це забезпечує узгодження бюджетної, монетарної та боргової політики й обмежує можливість унесення популістських змін до бюджетного законодавства.

У Польщі встановлено два пороги державного боргу щодо ВВП: 55% і 60%. Перевищення 55% активує першу процедуру коригування, яка включає бюджетні обмеження на наступний рік та інші фінансові заходи. Рада Міністрів повинна розробити бездефіцитний бюджет, щоб утримати борг нижчим за 60%. Якщо борг перевищує 60%, запускається друга процедура коригування з обмеженнями на зарплати, пенсії, кредитування та переглядом бюджетних видатків (Departament Budżetu i Finansów, 2020).

Для місцевого самоврядування витрати не можуть перевищувати доходи, а підрозділам Державного казначейства заборонено надавати нові гарантії, якщо борг перевищує конституційний поріг. Обидві процедури вимагають подання програми реабілітації до Сейму.

Досвід Польщі демонструє ефективність конституційного боргового правила як інструмента оптимізації боргової політики, що сприяє економічній безпеці та фінансовій стабільності держави.

Оцінюючи польське боргове правило, важливо зазначити, що конституційне закріплення боргових порогів і коригувальних процедур змушує уряд відповідально управляти державним боргом. Законодавче встановлення цих процедур та обов'язкова програма для уряду створюють умови для ефективного управління очікуваннями ринкових суб'єктів, сприяючи високому рівневі фіскальної дисципліни та успішній борговій політиці Польщі.

В Україні можна розглянути можливість запровадження фіскальних правил, які регулювали б максимальний рівень дефіциту бюджету та державного боргу відносно ВВП, що сприятиме фіскальній стабільності та довірі інвесторів. Проте такі фіскальні правила повинні враховувати структуру економіки та бюджету України, а також інституційну спроможність держави, щоб забезпечити їхню ефективність та адаптованість до національних умов.

2020 року політика бюджетної консолідації в Європейському Союзі та інших країнах світу знову змінилася на політику бюджетного стимулювання у зв'язку з пандемією COVID-19. Бюджетна політика країн фактично нагадувала експансіоністські заходи часів світової фінансово-економічної кризи, супроводжуючись стимулюванням споживчого попиту та інвестиціями в інфраструктурні проекти з акцентом на розвиток і підтримку галузі охорони здоров'я. Варто звернути увагу на деякі інструменти бюджетної політики, які були реалізовані вперше в сучасній економічній історії.

Наприклад, під час пандемії COVID-19 у США обговорювали концепцію «вертолітних грошей», тобто прямого перерозподілу центральним банком грошей між домогосподарствами та підприємствами (Masciandaro, 2020). Хоча ця політика не була реалізована Федеральною Резервною Системою, уряд США впровадив її елементи через законодавчі акти, такі як Закон про допомогу, підтримку та забезпечення економічної безпеки у зв'язку з коронавірусом (CARES) та Закон про консолідовані асигнування (U.S. Department of the Treasury, 2023). Це було здійснено шляхом прямих виплат із державного бюджету: до 1200 доларів США на дорослого та 500 доларів США на дитину до 17 років для осіб із річним скоригованим доходом, не більшим за 75 000 доларів США (150 000 доларів для подружніх пар). Для сім'ї з чотирьох осіб ці виплати сягали до 3400 доларів (U.S. Department of the Treasury, 2021).

Пізніше було прийнято Закон про податкові пільги, пов'язані з COVID-19 (грудень 2020 року) (Congressional Research Service, 2020), який передбачав додаткові виплати до 600 доларів США на дорослого та на кожну дитину до 17 років. Додаткові прямі виплати домогосподарствам були також передбачені Законом про Американський план протягунку від 2021 року (The White House, 2021), згідно з яким виплати становили 1400 доларів США на особу та 2800 доларів для подружніх пар.

Хоча фіскальний пакет США для боротьби з наслідками COVID-19 був значним, прямі виплати домогосподарствам забезпечили необхідну допомогу постраждалим від пандемії та локдаунів і стимулювали споживчий попит в умовах карантинних обмежень, що позитивно вплинуло на економічну безпеку держави.

Багато країн світу застосували подібні заходи прямої фінансової підтримки домогосподарств для стимулювання сукупного попиту та підтримання економічної безпеки. Використання концепції «вертолітних грошей» у бюджетній політиці дозволило своєчасно реагувати на форс-мажорні обставини та запобігти глибокій економічній кризі.

Останній кейс оптимізації інструментів бюджетної політики стосується актуальної для України проблематики, яка пов'язана з досвідом бюджетної політики в умовах воєнного конфлікту. Водночас зауважимо, що війни такої інтенсивності та масштабу не було з часів Другої Світової війни, а тому досвід маленьких воєнних конфліктів за принципом антитерористичних операцій не буде репрезентативним для України; однак бюджетна політика Республіки Корея в період повоєнної відбудови та розвитку заслуговує на увагу.

Досвід післявоєнного розвитку Республіки Корея (Thirsk, 1997) демонструє ефективну реалізацію продуманої стратегії керованого розвитку, де ключову роль відіграло державне втручання в економічні процеси. Основні фактори формування оптимальної бюджетної політики в контексті стимулювання економічного зростання та забезпечення економічної безпеки держави можна визначити так:

- розробка та впровадження чіткої середньострокової стратегії розвитку, затвердженої на законодавчому рівні як п'ятирічні плани. Як зазначає Sok-Kyun Hur, «плани та стратегії розвитку існують майже в кожній країні, що розвивається, але Корея змогла реалізувати ці плани на практиці» (Hur, 2007). Стратегія передбачала швидку індустріалізацію, що визначила основні цілі бюджетної політики та критерії її ефективності;
- мобілізація ресурсів через податкову політику для формування капіталу в державному секторі без перешкоджання приватним інвестиціям. Податкові реформи були спрямовані на спрощення податкової системи, боротьбу з корупцією та ухилянням від сплати податків, а також на справедливий розподіл податкового тягаря між галузями промисловості (Thirsk, 1997);
- сприяння розвитку експортно орієнтованих галузей через бюджетну політику, що включала захисні митно-тарифні бар'єри для імпорту, який шкодив національним виробникам; знижені мита на імпорт товарів і технологій, що сприяли експортові; податкові пільги для виробників, які заміщували імпорт, та для експортно орієнтованих підприємств; стимулювання науково-технологічного потенціалу через податкові пільги для наукових інститутів і технологічних підприємств; мінімальне оподаткування зовнішньої торгівлі та низькі податки на майно;
- контроль державного сектора та розподіл кредитів як інструмент секторально орієнтованого промислового розвитку. Уряд, бюджет якого становив шосту частину ВВП, виділяв аналогічну частку на проекти розвитку, зосереджуючись на транспорті, зв'язкові, енергетиці, сільському господарстві та обороні. Банківські установи під контролем держави надавали пільгові кредити з субсидованими процентами та гарантіями (Kim, 1991). Підприємства, що претендували на державну підтримку, повинні були відповідати критеріям щодо доданої вартості, технологічного рівня та експортного потенціалу, що стимулювало їхній розвиток і вихід на зовнішні ринки;
- розвиток державних підприємств у стратегічних галузях, особливо в інфраструктурі, де були необхідні великі капіталовкладення або високі ризики, які приватний сектор не бажав брати на себе. Державні підприємства створювали для подолання ринкових невдач, пов'язаних із недосконалістю капітальних ринків або недостатністю підприємницької активності. Вони рідко конкурували з приватним сектором у комерційній діяльності.

Отже, оптимальна бюджетна політика Республіки Корея базувалася на стратегічному плануванні, ефективній податковій системі, підтримці експортно орієнтованих галузей, державному контролю ключових секторів та розвитку державних підприємств у стратегічних галузях. Цей комплекс заходів сприяв швидкій індустріалізації, економічному зростанню та зміцненню економічної безпеки держави.

Підсумовуючи досвід Республіки Корея у використанні бюджетної політики для стимулювання економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки після Корейської війни (1950–1953 рр.) та Квітневої революції (1960 р.), слід зазначити, що ефективність цієї політики ґрунтувалася на чіткій економічній стратегії, спрямованій на індустріалізацію та експортну експансію. Інструменти бюджетної політики ретельно підбирали, адаптували та вдосконалювали для цільового впливу держави на розвиток окремих галузей економіки через комплексну підтримку у формі субсидій, податкових пільг, державних інвестицій і кредитів державних банків.

Ураховуючи досвід Республіки Корея, Україна може запровадити спеціальні податкові пільги для експортно орієнтованих підприємств, зменшуючи податкове навантаження та стимулюючи їхню конкурентоспроможність на світових ринках. Субсидії та державні інвестиції можуть бути спрямовані на розвиток інфраструктури, необхідної для експорту, а також на підтримку досліджень і розробок у пріоритетних галузях. Спрощення митних процедур і зниження адміністративних бар'єрів сприятиме швидшому та ефективнішому виходу українських товарів на закордонні ринки. Такий комплекс заходів, адаптований до національних особливостей та економічної структури України, може стати потужним інструментом для стимулювання економічного зростання й зміцнення економічної безпеки держави й під час воєнного стану, і в період повоєнної відбудови.

ДИСКУСІЯ

Аналіз механізмів оптимізації бюджетної політики в контексті макроекономічних викликів, економічного розвитку та

забезпечення економічної безпеки держави дозволив виявити складні причинно-наслідкові зв'язки між використанням фіскальних інструментів і стабільністю економіки. Порівняння досвіду різних країн у періоди світових фінансових криз, пандемії COVID-19 і воєнних конфліктів підкреслює важливість адаптивної та цілеспрямованої бюджетної політики, що відповідає специфічним умовам кожної економіки.

Практика застосування дискреційної бюджетної політики, яка передбачає активне втручання держави в економіку для стабілізації та стимулювання розвитку, демонструє ефективність фіскальних стимулів у подоланні економічних спадів. Дослідження Fève і Sahuc (2016), Fontana (2009), а також Gabriel et al. (2012) підтверджують, що державні витрати та податкова політика можуть суттєво впливати на зайнятість і ВВП, особливо в короткостроковій перспективі.

Однак ефективність таких заходів значною мірою залежить від їх відповідності специфічним умовам економіки країни та глобальному економічному контекстові. Дослідження Hur (2007) підкреслює значення механізмів передачі фіскальної політики та необхідність глибокого аналізу її довгострокових наслідків для економічного розвитку. Це вказує на те, що універсальні фіскальні рецепти можуть бути неефективні без урахування національних особливостей.

Аналіз досвіду країн, таких як Республіка Корея, свідчить про успіхи у використанні цільових інвестиційних програм і податкових стимулів для підтримки ключових секторів економіки й стимулювання експорту. Цей досвід підкреслює важливість стратегічного планування та координації фіскальної політики із загальною економічною стратегією держави. Проте варто критично оцінити можливість прямого перенесення такого досвіду на інші країни, враховуючи відмінності в інституційній спроможності та економічній структурі.

Водночас надмірне використання фіскальних стимулів може призвести до збільшення державного боргу та створення довгострокових фіскальних ризиків. Досвід країн після активної дискреційної політики показує, що без належного контролю за борговим навантаженням може виникнути потреба в жорстких заходах бюджетної консолідації, що негативно впливає на економічне зростання.

Пандемія COVID-19 стала безпрецедентним викликом для світової економіки, і багато країн застосували масштабні фіскальні заходи для підтримки населення та бізнесу. Хоча такі заходи допомогли уникнути глибокого спаду, вони також призвели до значного зростання державного боргу. Це підкреслює необхідність ретельного планування та оцінки довгострокових наслідків фіскальної політики в умовах невизначеності.

У контексті України, враховуючи високий рівень тіньової економіки, існує потенціал для підвищення ефективності бюджетної політики шляхом зміцнення податкової дисципліни та оптимізації видатків державного бюджету. Дослідження Khodzhaian et al. (2021) вказує на можливості покращення управління державними фінансами через ефективніше використання бюджетних ресурсів та залучення інвестицій. Однак успішна реалізація таких заходів потребує посилення інституційної спроможності та підвищення рівня довіри до державних інституцій.

Таким чином, ефективність бюджетної політики в умовах макроекономічних викликів залежить від здатності держави адаптувати фіскальні інструменти до специфічних умов економіки, балансує між короткостроковими потребами стимулювання та довгостроковою фіскальною стійкістю. Критичний аналіз міжнародного досвіду свідчить про необхідність комплексного та обережного підходу до оптимізації бюджетної політики.

ВИСНОВКИ

Вивчення досвіду оптимізації інструментів бюджетної політики в умовах економічних криз і воєнних конфліктів підкреслює критичну важливість комплексного та збалансованого підходу до формування й реалізації державної фіскальної стратегії. Ефективність бюджетної політики значною мірою залежить від її адаптації до специфічних умов економіки країни та глобального економічного контексту. Це передбачає не лише корекцію окремих фіскальних показників, а й застосування комплексу заходів для досягнення стратегічних цілей економічного розвитку, що включає стратегічне планування, прогнозування, установлення чітких цілей і гнучке використання інструментів для їх досягнення.

Стратегічне планування та прогнозування дозволяють державі не лише реагувати на поточні виклики, а й проактивно готуватися до потенційних загроз економічній безпеці. Важливість гнучкості застосування інструментів бюджетної політики полягає в здатності швидко адаптувати їх залежно від поточної економічної ситуації та потреб держави. Це особливо актуально для цільового спрямування бюджетних витрат на стимулювання ключових секторів економіки, таких як інфраструктура, переробна промисловість та експортні галузі, що забезпечують основу для

сталого економічного зростання.

Досвід різних країн свідчить, що надмірне використання фіскальних стимулів без належного контролю може призвести до зростання державного боргу та створення довгострокових фіскальних ризиків. Тому для України важливо балансувати між необхідністю стимулювання економіки та забезпеченням фіскальної стійкості. Упровадження фіскальних правил, що обмежують дефіцит бюджету й рівень державного боргу, може сприяти фінансовій стабільності та підвищенню довіри інвесторів. Однак ці правила мають бути гнучкі, щоб дозволити урядові реагувати на екстрені ситуації, такі як воєнні конфлікти чи економічні кризи.

Успішна оптимізація бюджетної політики в Україні вимагає зміцнення інституційної спроможності та підвищення рівня довіри до державних інституцій. Це включає покращення податкової дисципліни, боротьбу з тіньовою економікою та корупцією, що дозволить збільшити бюджетні надходження без підвищення податкових ставок. Посилення інституційної бази забезпечить ефективну реалізацію стратегічних планів і контроль за бюджетними процесами.

Не менш важливою є адаптація міжнародного досвіду з урахуванням національних особливостей України. Слепе копіювання іноземних моделей може бути неефективним або навіть шкідливим. Тому необхідно розробляти власну модель оптимізації бюджетної політики, спираючись на глибокий аналіз внутрішніх викликів і можливостей.

Підвищення ефективності державних витрат шляхом переорієнтації на капітальні інвестиції в стратегічні галузі економіки може значно сприяти економічному зростанню. Інвестиції в людський капітал, інфраструктуру та інновації мають мультиплікативний ефект і забезпечують довгострокову конкурентоспроможність економіки. Водночас важливо забезпечити прозорість та ефективність використання бюджетних коштів, щоб уникнути корупції й нецільового витрачання.

Швидка реакція на загрози економічній безпеці, прийняття спеціальних нормативно-правових актів і державних програм бюджетної політики можуть стати ключовими механізмами дискреційної бюджетної політики в умовах воєнного стану в Україні. Важливо забезпечити баланс між короткостроковими стимулюючими заходами та довгостроковою фіскальною стійкістю, щоб уникнути накопичення боргових ризиків.

Отож, для забезпечення сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення України необхідно врахувати вивчений досвід і сформулювати комплексну, адаптивну стратегію оптимізації інструментів бюджетної політики, що передбачає баланс між стимулюванням економіки й фіскальною стійкістю, зміцнення інституційної спроможності та цільове спрямування бюджетних витрат на стратегічні напрями розвитку.

Перспективи подальших досліджень у царині оптимізації бюджетної політики України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови полягають у глибшому вивченні інституційних умов для ефективної реалізації фіскальних заходів, урахування соціально-економічних особливостей країни. Необхідним є розвиток методологій для оцінки впливу бюджетної політики на довгострокову економічну безпеку, зокрема через моделювання сценаріїв щодо управління державним боргом і податковими пільгами. Окремим напрямом досліджень має стати адаптація міжнародних практик до умов української економіки з акцентом на інтеграції стійких фінансових стратегій і побудові ефективних інституційних механізмів для стабілізації та економічного зростання.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Внесок авторів є рівноцінним.

ФІНАНСУВАННЯ

Автори не отримували фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. About the CARES Act and the Consolidated Appropriations Act. (2023). <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/about-the-cares-act>
2. American Recovery and Reinvestment Act of 2009. (2009). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ5/html/PLAW-111publ5.htm>
3. Barrett, C. (2011). Australia and the Great Recession. <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2011-06/apo-nid25868.pdf>
4. Beckworth, D. (2020). COVID-19 Pandemic, Direct Cash Transfers, and the Federal Reserve. *Mercatus Center Research Paper Series, Special Edition Policy Brief*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3564453>
5. Blanchard, O. (2019). Public debt and low interest rates. *American Economic Review*, 109(4), 1197-1229. <https://doi.org/10.1257/aer.109.4.1197>
6. Charlton, A. (2009). Fiscal policy in extraordinary times: A perspective from Australia's experience in the global recession. *Economic Analysis and Policy*, 64, 83-90. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2019.07.009>
7. Chiu, Y.-B., & Lee, C.-C. (2017). On the impact of public debt on economic growth: does country risk matter? *Contemporary Economic Policy*, 35(4), 751-766. <https://doi.org/10.1111/coep.12228>
8. Congressional Budget Office. (2012). The distribution of household income and federal taxes, 2008 and 2009. <https://www.cbo.gov/publication/43373>
9. Congressional Research Service. (2020). The COVID-related tax relief act of 2020. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46649>
10. Departament budżetu i finansów. (2020). Zarządzanie długiem publicznym i płynnością jednostek sektora finansów publicznych. *Najwyższa Izba Kontroli*. Warszawa. <https://www.nik.gov.pl/plik/id.23149.vp.25856.pdf>
11. Dlugopolskyi, O. V. (2013). Fiscal consolidation as a response to the global financial and economic crisis: Features of application of rules and norms in the EU and Latin America. *Scientific Notes. Series «Economics»*, 23, 26-38. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nznuoa_2013_23_8.pdf
12. Dziubiuk, O. V., & Rudan, V. Ya. (2016). Management of the liquidity of the banking system of Ukraine. Vector.
13. Economic Impact Payments (2021). <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/assistance-for-american-families-and-workers/economic-impact-payments>
14. European Union. (2011). Council Regulation (EU) No 1177/2011 of 8 November 2011 amending Regulation (EC) No 1467/97 on speeding up and clarifying the implementation of the strengthening excessive deficit procedures. *Official Journal of the European Union*, L306(54), 33–40. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:L:2011:306:TOC>
15. European Union. (2013). Regulation (EU) No 473/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on common provisions for monitoring and assessing draft budgetary plans and ensuring the correction of excessive deficit of the Member States in the euro area. *Official Journal of the European Union*, L140. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:140:0011:0023:EN:PDF>
16. Eurostat. (2023). Government deficit/surplus, debt and associated data. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10dd_edpt1_custom_7995642/default/table?lang=en
17. Fève, P., & Sahuc, J.-G. (2016). In search of the transmission mechanism of fiscal policy in the Euro Area. *Working Papers 585*, Banque de France.
18. Feyrer, J., & Sacerdote, B. (2011). Did the stimulus stimulate? Real time estimates of the effects of the American Recovery and Reinvestment Act. Working Paper 16759. <https://www.nber.org/papers/w16759>
19. Fontana, G. (2009). The transmission mechanism of fiscal policy: A critical assessment of current theories and empirical methodologies. *Journal of Post Keynesian Economics*, 31(4), 587–604. <https://www.jstor.org/stable/27746869>
20. Gabriel, C.-R., Feiveson, L., Liscow, Z., & Woolston, W. (2012). Does state fiscal relief during recessions increase employment? Evidence from the American Recovery and Reinvestment Act. *American Economic Journal: Economic Policy*, 4(3), 118-145. <https://doi.org/10.1257/pol.4.3.118>
21. Gasanov, S. S., Kudriashov, V. P., & Balakin, R. L. (2019). Supranational fiscal rules and coordination of fiscal policy in the European Union. *Finance of Ukraine*, 3, 37-55. <http://dx.doi.org/10.33763/finukr2019.03.037>
22. Hur, S.-K. (2007). Measuring the effectiveness of fiscal policy in Korea. University of Chicago Press. <http://www.nber.org/chapters/c0371>
23. International Monetary Fund. (2023). Government primary expenditure, percent of GDP. https://www.imf.org/external/datamapper/prim_exp@PPP/USA/FRA/JPN/GBR/SWE/ESP/ITA/ZAF/IND
24. Kalyuzhna, N., Khodzhaian, A., & Baron, I. (2023) Economic security of ukraine under the destructive influence of exogenous determinants. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2, 161-170. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/161>
25. Khodzhaian, A. A., Ignatyuk, A. I., Korneev, V. V., & Khodzhaian, A. R. (2021). Modeling of the structural shift impact on economic dynamics of Ukraine's development. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2, 170–177. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-2/170>
26. Kiseok H. Fiscal Policy Issues in Korea after the Current Crisis (July 2, 2010). ADBI Working Paper № 225,

- Retrieved from:
<https://ssrn.com/abstract=1638791> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1638791>
27. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. (1997). <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
 28. Lorenzoni, G., & Werning, I. (2013). Slow Moving Debt Crises (Working Paper No. 13-18). MIT Department of Economics. <https://ssrn.com/abstract=2298813> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2298813>
 29. Masciandaro, D. (2020). COVID-19 Helicopter Money, Monetary Policy and Central Bank Independence: Economics and Politics. BAFFI CAREFIN Centre Research Paper No. 2020-137. <https://ssrn.com/abstract=3583466> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3583466>
 30. OECD. (2021). Tax and fiscal policy in response to the coronavirus crisis: Strengthening confidence and resilience. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-and-fiscal-policy-in-response-to-the-coronavirus-crisis-strengthening-confidence-and-resilience.htm>
 31. Romer, C. D. (2021). The Fiscal Policy Response to the Pandemic. *Brookings Papers on Economic Activity*, 89-110. <https://www.jstor.org/stable/27093821>.
 32. Sher, V., & Iyanatul, I. (2010). The Great Recession of 2008-2009: Causes, Consequences and Policy Responses. IZA Discussion Paper №. 4934. <https://docs.iza.org/dp4934.pdf>
 33. Taylor, A., & Junhee, Lee (2014). The Propagation of the US Financial Crisis to a Small Open Economy: Evidence from Korea. *Korea and the World Economy*, 15(1), 87-96. http://www.akes.or.kr/wp-content/uploads/2018/03/15.1.4-Taylor_Lee-최종1.pdf
 34. The American Rescue Plan Act of 2021. (n.d.) <https://www.whitehouse.gov/american-rescue-plan/>
 35. The COVID-Related Tax Relief Act of 2020. (n.d.) <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46649>
 36. The White House. (2021). The American Rescue Plan Act of 2021. (n.d.) <https://www.whitehouse.gov/american-rescue-plan/>.
 37. Thirsk, W. R. (1997). Tax reform in developing countries. World Bank Publications.
 38. Trading Economics. (2024). Credit rating. <https://tradingeconomics.com/country-list/rating>
 39. U.S. Department of the Treasury. (2021). Economic impact payments. <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/assistance-for-american-families-and-workers/economic-impact-payments>
 40. U.S. Department of the Treasury. (2023.). About the CARES Act and the Consolidated Appropriations Act. <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/about-the-cares-act>

Alina Khodzhaian, Anatoliy Maslov, Olena Nesterenko, Oleksandr Shein

OPTIMIZATION OF FISCAL POLICY IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY: UKRAINIAN AND INTERNATIONAL CASES

The article provides a comprehensive analysis of methods and tools in fiscal policy, considering macroeconomic challenges that include economic crises and military conflicts. The optimization of fiscal policy is examined as a key tool for achieving macroeconomic stabilization, economic growth, and ensuring the economic security of the state. Special attention is given to the analysis of global experiences and best fiscal policy practices. The study focuses on four key cases, covering government actions during the global financial and economic crisis, the COVID-19 pandemic, as well as during periods of military conflicts and post-war reconstruction.

The purpose of this article is to analyze global fiscal policy experiences under various macroeconomic conditions to develop recommendations that will contribute to optimizing fiscal policy in Ukraine and ensuring a high level of economic security in wartime and post-war reconstruction.

The study employs a comprehensive set of methods, including comparative analysis to identify effective fiscal practices, case study analysis to examine detailed examples of fiscal policy application, logical analysis to establish cause-and-effect relationships, normative analysis to evaluate legislative acts, empirical analysis to assess the impact on macroeconomic indicators, systems analysis to study fiscal policy as a system, and scenario modelling to determine the potential outcomes of different fiscal policy tools.

The results demonstrate that the success of fiscal policy depends on a comprehensive approach, encompassing strategic planning, adaptation to economic changes, targeted resource allocation, and the development of fiscal packages to support the economy during crises. For Ukraine, the development of long-term strategies with clear objectives, the implementation of rapid response mechanisms to emerging threats, flexible reallocation of budgetary resources, and the creation of conditions for investment and entrepreneurial growth are recommended.

Keywords: fiscal policy, optimization of fiscal instruments, macroeconomic stabilization, economic growth, economic security, fiscal packages

JEL Classification: H61, H63, E62, O23